

Оскільки Національна академія наук України об'єктивно залучена до процесу наукового забезпечення законотворення, діяльності вищих органів державної влади і управління, їй необхідно надати право законодавчої ініціативи. Це можна було б зафіксувати у Законі України «Про Національну академію наук України», проект якого підготовлений академічними вченими.

Взагалі суспільний прогрес нерозривно пов'язаний з підвищенням ролі науки у державному будівництві, економічному зростанні і

розвитку культури. У країнах, які ефективно реалізують курс на розбудову інформаційного, інноваційного, знаннєвого суспільства, оптимально взаємодіють наука, влада і бізнес. Під егідою Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти доцільно було б провести форум науки, влади і бізнесу (академіків, міністрів і великих інвесторів), щоб виробити принципи й укласти угоду про партнерство у сфері підтримки і використання наукових досліджень, зокрема для створення системи розумних, прозорих й ефективних законів.

В.Ф. МАЧУЛІН,

член-кореспондент НАН України,

голова Вищої атестаційної комісії України,

директор Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України

Насамперед дозвольте навести деякі цифри, які можуть дати певне уявлення про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні. У кількісному вимірі маємо:

- ♣ понад 800 спецрад, де відбуваються захисти дисертацій;
- ♣ 25 галузей науки і 520 спеціальностей;
- ♣ щорічно 5–6 тисяч захищених дисертацій, з них приблизно 10% — докторських;
- ♣ на рівні Вищої атестаційної комісії відхилено дві дисертації.

А тепер детальніше спинюся на деяких питаннях.

Щодо поліпшення атестаційного процесу в Україні. Ось кілька конкретних прикладів. Ми запропонували провести експеримент в окремих наукових установах та вищих навчальних закладах у деяких галузях науки з окремих спеціальностей, обмеживши його трирічним терміном. Головна концептуальна ідея експерименту — надання вченим радам певних наукових установ та ВНЗ можливості самостійно приймати відповідні рішення з питань атестації наукових кадрів. За ВАК

пропонуємо залишити вибірковий контроль таких дисертацій, але стовідсотковий контроль атестаційних справ і процедурних питань проведення захистів дисертацій. Нині ці матеріали на погодженні в Міністерстві юстиції.

Безумовно, цей експеримент слід узгодити з роботою щодо розширення автономії діяльності деяких провідних університетів України.

Важливе питання, яке перебуває у центрі уваги ВАК, — це вдосконалення мережі спеціалізованих учених рад. Як уже зазначалося, їх нині занадто багато — понад 800. Є випадки невиправданого дублювання спеціальностей у різних установах, часто-густо не вистачає своїх кваліфікованих кадрів, штучно залучають учених з інших університетів та наукових установ. Трапляється і так, що спеціалізовану раду створюють, а конкретних захистів обмаль.

Ми залучили для попередньої експертизи пропозицій щодо відкриття спецрад регіональні наукові центри НАН та МОН України, яким на місцях видніше — потрібно чи не

потрібно створювати ще одну спеціалізовану раду. Відтак ці пропозиції уважно розглядають експертні ради при ВАК: їх усього 40, із залученими вченими (850) з усієї України.

Ми надіслали листи до МОН України, галузевих академій наук, національних університетів з проханням підвищити вимоги та рівень обґрунтування пропозицій щодо створення спецрад (це насамперед наявність в організації наукових шкіл та здійснення відповідних досліджень).

У 2004 році найбільше дисертацій захистили з таких наук: технічних (526 кандидатських і 104 докторські), медичних (473 і 88), економічних (361 і 39), юридичних (272 і 18). Для порівняння: з фізико-математичних наук захист кандидатських дисертацій зменшився з 330 у 1993-му до 172 у 2004 р. (удвічі), а докторських за цей період — з 158 до 38 (учетверо).

Окремо хотів би спинитися на класифікації економічних спеціальностей (згідно з даними голови експертної ради члена-кореспондента НАН України Б.М. Данилишина). Існування впродовж кількох років у класифікації економічних спеціальностей, за якими захищають дисертації на здобуття наукового ступеня в галузі економіки, — 08.02.02 («Економіка та управління науково-технічним прогресом») засвідчило: значною мірою роботи, виконані за цим фахом, мали оглядовий та описовий характер, містили аналіз зарубіжного досвіду та пропозиції, реалізація яких не давала відчутного результату. Конкретного зв'язку з відповідними галузями вітчизняної економіки у цих дисертаційних роботах не було.

Тому ухвалено рішення: проблеми інноваційного та науково-технічного розвитку необхідно відображати в усіх спеціальностях,

відповідні корективи внесено до паспортів спеціальностей.

Питання інноваційного та науково-технічного розвитку розглядатимуться у новому переліку спеціальностей — «Економіка та управління національним господарством», «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Це достатньо для всебічного аналізу проблем науково-технічного та інноваційного розвитку з метою забезпечення відповідності їх реаліям сьогодення і вітчизняній практиці господарювання.

Ми ввели обмеження на кількість опонувальників (до чотирьох) одним ученим протягом року. Проведений аналіз підтвердив неординарні випадки, коли одна і та сама особа впродовж року опонує на захисті понад 20-ти дисертацій. Усім зрозуміло, якою може бути якість відгуків на роботу такого опонента.

А тепер щодо плагіату. На жаль, випадків запозичень чужого тексту без посилання на джерело стає дедалі більше. Причому окреслюється чітка тенденція переписування дисертацій, захищених у Росії. Нині ми маємо можливість використовувати комп'ютерну програму, яка допомагає порівнювати тексти дисертацій, написаних різними мовами. Вже виявлено роботи, де запозичення чужого тексту, причому дослівні, сягали 50 сторінок. Звичайно, у таких випадках ВАК відмовляє у видачі диплома, відповідні висновки надсилають на адресу спецради, провідної установи, офіційних опонентів і керівників (консультантів) дисертаційної роботи.

На завершення зазначу, що ВАК уважно дослуховується до критики, нерідко конструктивної, і намагається вдосконалювати атестаційний процес. Робимо це поступово, еволюційним шляхом, але цілеспрямовано.